

CATALUNYA EL 1640

per Eva Serra i Puig

Hi ha hagut diverses interpretacions sobre els fets de 1640 d'ençà que, al segle XIX, hom assajava de fer els primers passos dins de la història de Catalunya. La meua intenció, en primer lloc, és fer un breu recorregut en la historiografia del tema, fins a Ferran Soldevila; en segon lloc, situar quina ha estat la interpretació posterior a Ferran Soldevila i, finalment, intentar de veure en quin punt som ara.

Ha estat dit (A. Simon, 1981) que el segle XIX va interpretar el 1640 en termes exclusivament polítics i va oblidar la revolta popular. Tanmateix, el nom de Guerra dels Segadors és producte de la Renaixença, com ha recordat N. Sales (1989).

Abans del segle XIX, Feliu de la Penya va identificar els fets en els seus *Anales* (1709) com a «*disturbios de Cataluña*» i com a «*guerra contra Cataluña*» i, seguint Melo, feia una lectura molt negativa dels segadors, qualificant-los de «*disolutos y atrevidos*».

És precisament el segle XIX que posà l'èmfasi en el paper dels Segadors. Però, si bé parlava dels segadors, no deixava clar ni la seva identitat ni joc social.

Víctor Balaguer (1863) titulava el capítol sobre el tema de «Guerra de los Segadores», i és qui més va col·laborar a la mitologia dels segadors i de les falç. Els situava com un component de la insurrecció contra els allotjaments i contra l'empresonament de Francesc de Tamarit, el diputat militar engarjolat per haver-se oposat als allotjaments i haver-los considerat, de la manera com es feien, contraris a les Constitucions de Catalunya. A. de Bofarull (1878) posava, també, èmfasi al paper jugat pels pagesos; uns pagesos que ell presentava socialment homogenis i que representaven la base popular del país; i parlava, igualment, d'elements perturbadors que es disfressaven de segadors «*alumnos -deia- de la escuela de Serrallonga*» que s'aprofitaven d'una revolta popular -continuava- de caràcter exclusivament polític.

El mèrit de Celestino Pujol i Camps (1881, 1886 i corpus documental de 1888-1893) és haver començat a dibuixar una percepció social dels fets

i no només política amb afegitons populars i, també, haver observat que, en la revolta de 1640, hi havia hagut una resistència política i una revolta social al mateix temps. Pujol i Camps, a més, remarcava l'existència d'una confrontació entre les dues posicions. La primera era atribuïda a les institucions i a les oligarquies urbanes, i la segona, als sectors populars externs a les institucions.

Ferran de Segarra, anys més tard (1930, 1931), en canvi, parlava de la unitat dels catalans el 1640.

A. Rovira i Virgili (1922, 1932) i F. Soldevila (1934-35) reforçaven la visió de la imatge d'un sol bloc compacte resistencialista. Tanmateix, Rovira i Virgili no feia cap plantejament exclusivament unidimensional i ja parlava de la mitologia de les falç, i Soldevila admetia dues causes de la revolta: la dels projectes d'Olivares (greuges polítics) i la del barreig i predació de la soldadesca (greuges socials). Deia que cadascuna de les causes, pel seu risc i compte, era susceptible de provocar l'alçament, però que ambdues causes alhora, feien l'alçament inevitable i feien que tota la terra catalana esdevingués una protesta compacta.

Posteriorment, Josep Sanabre (1956) posava en entredit la versió de la unitat dels catalans de 1640 i, seguint C. Pujol i Camps, enfront de la versió d'unitat dels catalans, defensava una guerra civil entre els catalans el 1640. J. H. Elliott (1966) continua en bona mesura el parer de J. Sanabre i és seguidor de les interpretacions de Celestino Pujol i Camps. J. H. Elliott identifica, en el 1640, dues revolucions dissociades: la social, de pobres contra rics; i la política, dels catalans de les institucions contra la dominació de la monarquia castellana.

Després de J. H. Elliott encara hi ha hagut versions com la de Ramon Vidal (1976), en el pròleg a l'edició de les *Corts Generals de Pau Claris* de Basili de Rubí, que també identifica dos àmbits dissociats: el de la gran política i el de l'estat d'ànim del poble; o com la de García Cárcel (1989) que posa l'accent en el caràcter aristocràtic i anacrònic -diu- de les institucions catalanes enfront de la modernitat que atribueix a la monarquia Hispànica; o la d'A. Simon (1981) que afirma que, el 1640, els diputats del General van signar l'aliança amb França per motius socials i no militars, és a dir, per por de la revolta social interna i no pas per por de l'ocupació militar externa.

D'altres historiadors hem reflexionat, però, d'una altra manera davant de les lectures, al meu entendre simplificatives, del binomi arcaic-modern

dels darrers temps i hem fet un esforç d'interpretació més positiva i socialment dinàmica de les institucions del sistema pactista dels segles XVI i XVII enfront de la monarquia (J. Vidal, 1984; V. Ferro, 1987; N. Sales, 1989; E. Serra, 1991). La societat catalana tenia, el 1640, greuges polítics acumulats, si més no, des de finals del segle XVI. Actualment, hom està estudiant i observant que a Catalunya, entre 1588-1593, hi hagué també conflictes com a Aragó (X. Gil, 1984; E. Belenguer, 1988; M. Pérez Latre, 1993) amb una repressió encara poc coneguda i poc investigada. Bona part de la conflictivitat derivava del creixent paper polític de la Diputació del General o de les Juntes de Braços i Divuitenes (J. L. Palos, 1994); aquest augment era motivat per les disfuncions que provocava la manca de Corts a causa, lògicament, de les vulneracions a les Constitucions per part de la Inquisició o per part de la lloctinència i capitania general amb el suport del Reial Consell Criminal, i a causa de les possibilitats que tenia la Diputació del General d'exercir la defensa de la Constitucions a través del *Poc Valria*, tot i les seves ambigüetats. Sovint l'espurna de qualsevol conflicte podia procedir de l'obstaculització que feien les autoritats reials contra l'exercici, per part de la Diputació, de la seva jurisdicció privativa en matèria de frau fiscal al General. D'altra banda, la persecució del bandolerisme sovint podia esdevenir la persecució política de membres de la Diputació del General, acusats d'usurpació de regalies, és a dir, acusats d'invadir i usurpar la jurisdicció reial (N. Sales, 1992). La resposta de la Diputació, conjuntament amb les Juntes de Braços, les Divuitenes (sobretot fins a 1593) i el Consell de Cent de Barcelona, va ser la d'acusar la monarquia de voler usar de «rei absolut». Al llarg d'aquests contenciosos, sabem pel dietari del Consell de Cent Barceloní i pels greuges de les corts de 1599 que, en relació als fets de 1591-1592, hi van haver molts exiliats, molts empresonats i molts condemnats a galeres (DACB). El exiliats eren fonamentalment cavallers; els condemnats a galeres, sobretot menetrals. Se sap que membres de la família Franquesa, vinculats a l'Audiència i al Consell d'Aragó (M. Pérez Latre i J. M. Torras, estudis en curs), aconsellaven a la monarquia un cop de força, a l'estil del portat a terme contra l'Aragó del justícia Juan de Lanuza.

A aquests greuges, que el 1640 s'acumulen des del segle anterior, cal afegir-hi, en els anys vint i trenta del segle XVII, l'augment de la pressió fiscal (talls, bagatges, allotjaments, llesves) a causa de les guerres del rei

(unes guerres, d'altra banda, que tampoc no eren noves). És clar que, l'esclat de 1640, cal relacionar-lo d'una manera immediata amb el rebuig dels terços després de la recuperació de Salses. Els allotjaments, després de Salses, van ser viscuts com una ocupació; Josep Sarroca en una mena de crònica de l'època (1641) explica que els soldats deien als pagesos: *«demà l'hazienda tua serà mia, y tu mon esclau y ta terra la nova Castella»*.

Els allotjaments ja feia temps que duraven, si més no, des de 1626. Segons un recompte de la Diputació (1639), entre 1626 i 1637, Catalunya havia patit el pas d'un total de 45 mil soldats entre cavalleria i infanteria (sobre una població d'uns 500 mil habitants). Entre 1635-1640, Catalunya havia servit amb uns 30 mil soldats propis i amb un milió i mig de ducats. La documentació sobre l'esforç fet per la Diputació a Salses (E. Serra, 1988) confirma un important volum d'esforç i despeses. Si els recomptes de la Generalitat ens resulten massa generals, la comprovació local, allà on es pot fer, és prou eloqüent: Sant Feliu de Guíxols (314 focs), envià el juliol de 1639 a Salses una companyia de 48 soldats i la campanya de Salses costà a Begur més del 66% dels seus ingressos anuals (Alcoberro, 1991).

Dit això, podem dibuixar el quadre de l'esclat o la revolta de l'estiu de 1640. Els coctanis quan parlen de la gent revoltada, la defineixen com a gent de Muntanya o de la Segarra. Els Segadors, sembla, eren reclutats en determinades zones de Catalunya i eren treballadors temporers. No els podem, en cap cas, doncs, confondre amb la societat agrària o urbana enquadrada en l'emfiteusi i el gremi. La societat catalana de 1640 era una societat prou complexa i fer una mera divisió social noblesa-segadors seria una simplificació inacceptable.

Hi havia una diferenciació social agrària al si de la pagesia; al costat dels pagesos benestants emfiteütics existien els subemfiteutes, els masovers, els parcers, els bracers, els segadors... Hem de pensar, que hi havia, també, més d'una estructura agrària a Catalunya. És a dir, hi havia Catalunyaes. En aquest sentit, una cosa era la Segarra i l'altra era l'Empordà. Hi havia ja, doncs, desenvolupaments desiguals al si de Catalunya.

Si del camp ens traslладem a la ciutat, observem que el món urbà tampoc era homogeni socialment. A les viles, entre finals del segle XVI i inicis del XVII, eren freqüents els conflictes al si dels gremis entre mestres i fadrins, o la multiplicació de confraries d'oficis, més fruit de la

diferenciació social que no pas d'una multiplicació de terrenys productius o d'un augment de l'especialització. I és possible d'observar la confrontació social entre gremis mesocràtics i sectors sense feina.

Tot plegat, vol dir que som davant d'una societat que, independentment de ciutadanes honrades i de nobleses, tendeix a moltes polaritzacions socials. La conjuntura econòmica, d'ençà dels anys vuitanta del segle XVI, per una combinació específica entre demografia i estructura social productiva, va poder, segurament, incrementar aquesta polarització social. És més, sovint, allò que solem anomenar «bandolerisme» reflecteix aquesta polarització. Les quadrilles de bandolers, independentment del caràcter originari del «bandolerisme» que podia tenir i tenia moltes facetes (X. Torres, 1991, 1993): interaristocràtiques amb motivacions patrimonials; aristocràtiques amb motivacions jurisdiccionals; vilatanes amb motivacions jurisdiccionals; intervilatanes per motivacions d'aigües, boscos o comunals; oligàrquiques per rivalitats d'oficis i càrrecs; institucionals per motivacions polítiques. Independentment, així mateix, de l'origen i la base social del «bandoler» al servei d'una causa; el «bandolerisme» reflecteix, també, aquesta polarització social. El «bandoler» era un home reclutat que cobrava com a tal i, a través de les condemes, sabem que els proscrits o bandejats de pau i treva, molts d'ells, eren gent sense feina, treballadors temporers, ex-teixidors, etc. La dificultat d'interpretar el «bandolerisme» i els seus homes rau en la criminalització que en feren els oficials de la monarquia, recelosos de la pluralitat jurisdiccional del Principat, fos del signe que fos. En el curs dels segles moderns, cada vegada més, fou designat pels homes del rei com a bandolerisme tot conflicte que no fossin les guerres del rei, les úniques considerades per ells com a legítimes.

Hem de tenir present això perquè aquests «bandolers» d'ahir van ser els segadors de després i els almogàvers o miquelets de més tard; és a dir, la base social del soldat català del segle XVII (N. Sales, 1984; X. Torres, 1995; J. Albareda, 1993).

A la Conca de Barberà, A. Simon (1985) ha trobat una zona d'elevada representació de gitats de pau i treva (crides 1570-71-72) i és reconeguda, també, com la zona de més disturbis localitzats entre maig i juny de 1640. Anys després, la guerra haurà engruixit aquesta massa de desarrelats amb pagesos de mas arruïnats pel conflicte bèl·lic, que Xavier Torres (1995) ha pogut identificar en el Collsacabra.

Els segadors, sembla, van tenir força importància en l'esclat inicial de persecució contra els «tercios». Però no solament contra els «tercios». També van amenaçar viles i ciutats, les quals van sentir-se més o menys amenaçades (E. Serra, 1992) per aquells segadors forasters (Barcelona [22-V i 7-VI], La Garriga, Granollers, Terrassa, Cervera, Lleida, Girona, Mataró, Tona, Vic, Manresa). L'excusa de l'amenaça era l'ambigüetat i la tebior dels consistoris de viles i ciutats a foragitar els tercios. Les autoritats municipals eren els interlocutors civils dels allotjaments. Era responsabilitat seva allotjar, i l'allotjament tenia molts exempts (privilegiats) o era objecte de composicions col·lectives (viles) o particulars que pagaven per no tenir-ne.

A més, i també pel que fa a la situació de revolta, hi ha d'altres coses que paga la pena d'observar. En primer lloc hi va haver ritmes diferents en el rebuig dels «tercios» (el camp va patir primer els estralls dels «tercios» que no la ciutat i també el van patir primer els ravals que no les viles dins de muralles). En segon lloc, hi havia la desigualtat jurídica i social a l'hora de fer-se càrrec dels allotjaments gestionats pels jurats de les viles i ciutats. En tercer lloc, la societat en general reclamava de les institucions generals i locals un posicionament que legitimés l'expulsió dels «tercios» i, a nivell popular, es veia amb mals ulls les cauteles vilatanes: *«les universitats no es movien, que en semblants coses s'ha d'anar amb madurez»*, escrivia un cronista de Vic, J. B. Sanz. De fet, les viles i ciutats van rebre dos tipus de pressions al mateix temps: les de l'esclat social contra «els tercios» i les del virrei, que volia que es mobilitzessin en defensa dels «tercios».

Les viles i ciutats tenien l'ull posat en el que feia Barcelona: *«Barcelona no s'ha ofert [al virrei] ni ho farà -explicava el síndic de Manresa als seus jurats- puig ho entreté en raons y les demás universitats totas caminan o fan lo que la ciutat comptal»*. *«Totas caminan»*, és a dir, es mobilitzen però, en quina direcció? Olot, però, potser és poc representativa, ho fa, sembla, segons consignes virregnals; Santa Coloma de Farners, en canvi, ho fa pel seu compte i contra els «tercios».

Així, doncs, hem d'observar que al costat de la inicial mobilització agrària dels segadors hi ha una mobilització social més complexa i probablement, simultània, que s'afegeix al rebuig dels «tercios», de grat o per força, pagesos de mas i viles. Per tant, en el rebuig dels «tercios» no hi ha només segadors temporers tot i el caràcter possiblement

dinamitzador d'aquests; de la mateixa manera que la solidaritat intervilatana en la mobilització contra els «tercios» va ser proverbial. La facultat de pledejar contra els senyors, que ha estudiat recentment Jordi Olivares (1995), ens demostra que la capacitat d'actuació col·lectiva tenia una sòlida base jurídica i era exercida sistemàticament. La jurisdicció de què disposaven viles i ciutats va ser fonamental en la mobilització general contra els «tercios». «*Los pobles se aiuden los uns als altres*» -diuen molts papers de la primavera i l'estiu de 1640.

A Tuïr, el juny de 1640 es van concentrar tots els homes del Conflent «*com a bons germans*» i passaven de 2000. A Cervera, Tàrrrega i Sarral els jurats es concertaven contra els soldats. L'estudi de la comuna del camp (I'ort i Cogul, 1975), almenys pel que fa a la segona meitat del segle XVII, ens permet d'observar aquestes formes de solidaritat intervilatanes en moments conflictius. Ravals i pagesies van deixar les cases abans que no les viles (X. Torres, 1995). Els pagesos de masos també hi eren, com Joan Guàrdia de l'Esquirol.

La mobilització de la comunitat local posa al descobert la dinamització de les diverses fórmules de mobilització que existien a l'època. Fórmules ben immemorials i que ens demostren com, sovint, hem simplificat l'època i hem denominat «bandolerisme» -com ho feien el virreis coetanis- moltes coses que podien haver estat mobilitzacions locals de tota mena. El 1640, podem observar, sense medietitzacions virregnals, la instrumentalització d'aquestes fórmules immemorials de mobilització i l'existència de la pluralitat de legalitats, actuant a l'hora: capitànies territorials (vegueries); capitànies de vassalls de senyors; la logística del «bandolerisme» al servei de la mobilització contra els «tercios» i, probablement fora de qualsevol fautoria senyorial (X. Torres ha defensat l'extinció de les fautories oligàrquiques ben poc abans de la guerra i, fins i tot, ha vist en això la significació social que prengué la revolta dels segadors); i mobilitzacions vilatanes amb símptomes de desplaçament de batlles i jurats pels sectors més radicals. Que aquestes diverses fórmules de mobilització: de vegueries, vilatanes, «bandoleres», etc... semblen patir, en alguns casos, desplaçaments d'encapçalament, ho demostra el fet que els coetanis parlen molt sovint de mobilitzacions de «*descabassats*» contra els «tercios». Aquestes mobilitzacions, simultànies, a estones, semblen anar contra «tercios» i/o contra oligarquies, i a estones, semblen destinades a anar contra «tercios» i/o contra segadors: és el conflicte

social intern difús i dispers. La resposta a la pregunta clau: «descabassats» o no?, no té encara resposta clara. Mentre en algunes ocasions les institucions locals o generals del país parlen de «descabassats», les institucions de la monarquia parlen de ser dirigides per gent de consideració. Això ens porta a parlar del capità general de l'exèrcit cristià: descabessat? o bé dirigent qualificat? (Zudaire, 1964). L'estudi de la cançó dels segadors feta per Massot i Muntaner i Salvador Pueyo (1989), la situa cronològicament simultània a la revolta de primavera i estiu de 1640 i escrita per sectors cultes (el paper del baix clergat pot haver estat important) i, dins la pluralitat de mobilitzacions, hi pot haver hagut més d'un capità general de l'exèrcit cristià. Són coneguts Goday, del Baix Llobregat, i Estragol, de l'Empordà, que convivia amb els diputats i els consellers la jornada de la primera entrada dels segadors a Barcelona i que posaren en llibertat el diputat militar Francesc Tamarit, empresonat pel virrei per haver-se destacat contra les pretensions virreginals d'allotjar els «tercios» a Catalunya. Per tant, no hi ha acord: poble sense cap (moviment espontani) o direcció qualificada (direcció per sectors del braç militar)?

Malgrat les contradiccions socials de tota mena, les autoritats de les institucions del país eren les úniques que podien fer front a la situació i, per aquesta raó, la seva presència dissuasòria va ser reclamada pel virrei abans del 7 de juny i el mateix 7 de juny. D'altra banda, va ser el rumor de la mort d'un conseller el dia de Corpus el què, sembla, va actuar de guspira en l'alçament de Barcelona amb la mort del virrei.

De fet, les autoritats de la Diputació del General no es van sentir desbordades per la mobilització popular fins l'octubre de 1640 quan van haver de començar a fer lleves contra l'ocupació militar hispànica des del Rosselló (Garay) i des de Tortosa (los Vélez). L'aliança amb França no va ser, doncs, resultat de la por al poble sinó fruit de la por a l'exèrcit hispànic.

El pas de les mobilitzacions d'alçament contra els «tercios» a les mobilitzacions de guerra no va significar en cap cas la cristallització d'una estructura organitzativa militar catalana única. Al costat dels terços de vegueria amb mestres de camp -sortits generalment del braç militar- van actuar, també, les companyies d'almogàvers o miquelets, formades amb voluntaris (també n'hi havia a les mobilitzacions de vegueries), dirigides per sectors no nobiliaris (tercer estat o tercer braç), de les quals

la Diputació del General no se'n podia privar. Per tant, la composició social de la mobilització, també la de la guerra, va ser plural.

El context d'instabilitat sòcio-política de la primavera i estiu de 1640 va propiciar, molt probablement, l'esclat de conflictes de naturalesa diversa. Va ser un context favorable a l'activació de contenciosos socials de tota mena. Des de velles reivindicacions socials i afirmacions polítiques, fins a rivalitats corporatives i particulars. Unes i altres van poder aparèixer dissociades, o unes i altres van poden reforçar-se mútuament.

Va fer aparició la conflictivitat de pobres contra rics, com l'agressió contra l'heretat del jurat Pau Sevrà de Girona (conflicte social); però també va emergir la conflictivitat de viles contra senyors, com la del Pallars contra els Cardona, o la de Tremp contra el bisbe Pau Duran (conflictivitat jurídica antisenyorial). A Manresa i a Vic van aflorar uns conflictes barreja de lluites socials i de bregues de bàndols. Amb tot i això, les principals víctimes d'aquelles jornades de vigílies de la guerra reunien sovint el doble o triple greuge (N. Sales, 1989) de rics, senyors de vassalls, i implicats en la política reial. Van ser els casos, per exemple, de Granollacs de Vic, que havia fet lleves virregnals entre els seus vassalls; de Guerau de Guardiola, mestre racional que s'havia significat per la seva política a favor dels quintos; dels magistrats de l'Audiència que s'havien manifestat a favor de les lleves, els quintos i els allotjaments; de l'alguatir Monrodon, que s'havia expressat, també, de part de les lleves i els allotjaments; i va ser el cas, finalment, del mateix virrei Santa Coloma, que s'havia posat del tot al costat de la política reial.

Les visions historiogràfiques que separen el vessant polític del vessant social a l'estiu de 1640 corren el risc d'una simplificació que impedeixi entendre la globalitat dels fets o de confondre conflicte social i guerra civil. Sí, hi va haver conflicte social. No va ser, però, una guerra civil. Va existir en el si de la societat catalana un terreny de coincidència sòcio-política globalitzador, on van confluïr sectors institucionals i sectors populars de tota mena; aquest terreny va ser el rebuig dels «tercios», el rebuig de la política reial i l'afirmació de les Constitucions, les quals permetien legitimar les mobilitzacions de rebuig contra la criminalització que en feien les autoritats reials. Eren, doncs, una cobertura legal. El cas de l'empresonament de Francesc de Tamarit és prou demostratiu. Francesc de Tamarit -cal recordar-ho?- havia estat empresonat pel virrei perquè, a instàncies de viles i pobles, havia fet estampar un dictamen constitucional

sobre quins eren els límits de les obligacions catalanes en matèria d'allotjaments. La criminalització de Pau Claris pel virrei (intent de procesar-lo per mitjà del breu eclesiàstic) va ser perquè Pau Claris havia intentat processar els «tercios», és a dir, els seus excessos contra la població civil, en un moment en què l'Audiència estava soterrada, però no la totalitat dels mecanismes per exercir justícia.

La primera entrada dels segadors a Barcelona (22 de maig) contrarestavava la política virregnal amb l'alliberament de Francesc de Tamarit.

L'amenaça d'ocupació militar hispànica va actuar de catalitzador i va donar lloc, ràpidament, a una resposta política que, tal vegada, desactivava, però, alhora, integrava molts dels factors conflictius de la revolta, i els va donar una dimensió política nova: la Junta de Braços o Corts de Pau Claris d'octubre de 1640. Eren unes corts sense rei. Convocades per primera vegada a la història amb crides per caps de vegueria. Va ser un parlament amb la presència majoritària del Braç Reial, és a dir, del tercer estat (centenars de persones) que van jurar la resistència per caps i no per estaments, això és, per vot individual i no pas per vot estamental.

El jurament va ser de fidelitat no al rei, sinó a la pàtria.

Les confiscacions no es van fer per crim de lesa mejeestat sinó, com qui diu, per crim de lesa pàtria. El crèdit de guerra contra el rei va ser subscrit en un 63% pel tercer estat (més del 20% eren menestrals) i només un 15 % va ser subscrit per la noblesa.

La Divuitena i posterior trentasisena i les juntes especialitzades, que es van crear per agilitzar l'activitat de les Corts de Pau Claris -Juntes de Guerra, Hisenda i Justícia-, van tenir una àmplia presència vilatana i Barcelona va quedar relativitzada per la presència dels síndics de Lleida, de Vilafranca del Penedès, de la Vegueria de Girona, de Cervera, de Granollers, de Vic, etc. A la llista dels membres del braç reial presents a les Corts de Pau Claris que publica García Cárcel (1980) (seguint les cites documentals de Basili de Rubí), llista valuosa, però segurament encara incompleta, no hi veig Tarragona, que mai podia anar a corts perquè era suplantada per l'arquebisbe; però hi veig viles de barons, fins ara descartades de representació política, com Nalec o Ciutadilla o l'Esquirol o Perelada o Sant Joan de les Abadesses. Que a la llista publicada no hi sigui Tarragona, no vol dir que no hi fos; la llista sembla incompleta, ara bé, també cal tenir present que aquesta ciutat ja estava directament

afectada per la guerra. Encara caldria afegir que els sectors que s'exiliaren van ser fonamentalment sectors de l'aristocràcia: el 95% dels exiliats eren del braç militar. Tanmateix val la pena destacar una altra cosa: l'existència d'una noblesa de la terra que optà per la defensa del país i de les constitucions i no s'integrà a la monarquia.

Tot això em porta a coincidir, en bona mesura, amb la visió de R. Villari pel que fa a l'Europa de 1640. El 1640 acabava un cicle històric de la monarquia hispànica, perquè el model polític monàrquico-aristocràtic, i no pas modernitzador, feia aigües. La perifèria de l'imperi hispànic estava ja reaccionant de manera revolucionària des de finals del segle XVI. L'alçament de 1640 -malgrat contradiccions internes- no va ser un alçament aristocràtic, sinó que va ser un alçament de composició plural i no només de grups privilegiats. Hi va haver, sobretot, la participació de forces socials noves i una part de la vella classe s'adaptà i acceptà el canvi de representació política que això significava. Es produí, doncs, una alta confluència, malgrat contradiccions entre protesta popular i nació política, a través de l'articulació representada per les Corts de Pau Claris i tenia lloc una etapa de creació de pensament polític, com ho expressava, per exemple, el primer Martí Viladamor en la seva *Noticia Universal*. Si la revolta de primavera i estiu de 1640 no va ser una mera *jacquerie*, és a dir, no va ser només una revolta sinó també una revolució, va ser perquè hi havia unes constitucions que foren la base legal de la raó de la revolta i aquesta les va instrumentalitzar al seu favor; perquè el país disposava de recursos organitzatius seculars de mobilització popular i una estructura vilatana que van actuar com a cèl·lules vives i en connexió permanent entre elles; perquè aquesta estructura vilatana va reconèixer les mesures de la Diputació del General i no pas les disposicions de la monarquia i dels seus oficials; perquè la revolta va disposar d'un partit de la generalitat que integrava sectors socials i estamentals de tota mena, i les institucions van tendir a obrir-se al tercer braç. Tot plegat, doncs, una autèntica revolució política. La Vall d'Aran, per exemple, abans de reintegrar-se a la monarquia va preferir acceptar la germandat de la Vall; i la Diputació del General, per exemple, va preferir legalitzar els almogàvers i obrir les corts a tota mena de viles i llocs, independentment de si eren reials o de baró, abans de reintegrar-se a la monarquia hispànica. Sense l'existència de molts components socials i estamentals alhora no es podria entendre ni la força de la revolta social ni la dimensió de la

revolució política. Per tant, al meu entendre, hi hagué conflicte social intern, però no guerra civil. Els sectors nobiliaris exiliats que, d'altra banda, van marxar, sobretot, quan es va produir el canvi de monarquia i no abans, ja eren més un apèndix de la monarquia Habsburg que no pas un tros social dinàmic de l'estructura del país; aquesta noblesa era més hispànica que no catalana. Revolta popular, sí. Revolució política, també. Revolució política que, segurament, desactivà (si bé fou més decisiu en aquest sentit el setge de Barcelona de 1641) i integrà, amb tots els seus elements socials conflictius, la revolta. Davant d'unes institucions amb cavallers, ciutadans, menestrals i pagesos hi havia no pas tant uns segadors com una monarquia aristocràtica. Aquelles institucions, de composició social diversa, es van defensar, a través del seu patrimoni polític, una i altra vegada amenaçat, d'una fiscalitat reial creixent, que comprometia una economia en transformació. La monarquia hispànica només sabia o podia oferir la guerra patrimonial de la dinastia Habsburg.

BIBLIOGRAFIA

- Albareda, J.: *Els catalans i Felip V. De la Conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona, 1993.
- Alcoberro, A. «De la mobilització antifrancesa a la mobilització antiespanyola al Baix Empordà (1539-1641)», *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, 1991, pp.165-191.
- Balaguer, V.: *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*. vol. IV, Barcelona, 1863.
- Belenguer, E.: «Un balance de las relaciones entre la corte y el país: los greuges de 1599 en Cataluña». *Estudis* 13 (València), 1988, pp 99-130.
- Bofarull A. de: *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, vol. VII, Barcelona, 1878.
- Elliott, J. H.: *La revolta catalana. 1588-1640*, Barcelona, 1966.
- Feliu de la Peña, N.: *Anales de Catalunya*, vol. III. Barcelona, 1709.
- Ferro, V.: *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al decret de Nova Planta*. Vic, 1987.
- Fort i Cogul, E.: *Notícia històrica d'una singular institució medieval. La Comuna del Camp de Tarragona*, Barcelona, 1975.

- García Cárcel, R.: «Las Cortes Catalanas en los siglos XVI y XVII» dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna. II Congreso sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, 1989. p. 677-732.
- Gil, X.: «Catalunya i Aragó, 1591-1592: una solidaritat i dos destins». *Actes I Congrès d'Història Moderna de Catalunya*, Universitat de Barcelona, 1984, Vol. II pp.125-131.
- MNA [DACB], vols, V-VI, Barcelona, 1897-1888 [1888?]
- Martí i Viladamor, F.: *Noticia Universal de Cataluña*, [Barcelona, 1640].
- Massot, J.; Pucyo, S.; Martorell, O.: *Els Segadors. Himne nacional de Catalunya*, Barcelona, 1989.
- ...: *Pau Claris. La revolta catalana*. Barcelona, 1980.
- Melo, F. M. de: *Historia de los movimientos, separación y guerra de Cataluña en tiempos de Felipe IV*. Real Academia de la Historia, Madrid, 1912.
- MHE, vols. XX-XXV. Real Academia de la Historia, Madrid, 1888-1893.
- Olivares, J.: *Comunitats rurals en terres de baró. Conflictes camperols i litigiositat a la Reial Audiència de Catalunya (1591-1658)*. Tesi doctoral inèdita. Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, 1995.
- Palos, J. L.: *Catalunya a l'Imperi dels Àustria*, Lleida, 1994.
- Pérez Latre, M.: «Juntes de Braços i Diputació del general (1587-1593): «un presidi de cavallers conspirants contra sa magestat»?». *Actes III Congrès d'Història Moderna de Catalunya*, Universitat de Barcelona, 1993, Vol. I pp. 281-298.
- Pladevall, A.; Simon, A.: *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII segons el «Diari» de Joan Guàrdia, pagès de l'Esquirol, i altres testimonis d'Osona*, Barcelona, 1986.
- Pujol i Camps, C.: *Gerona en la revolució de 1640*, Girona, 1881.
- ...: *Melo y la revolució de Cataluña de 1640*, Real Academia de la Historia, Discurs de recepció 18-IV-1886. Madrid, 1886.
- Rovira i Virgili, A.: *Pau Claris. estudi biogràfic i històric*. Barcelona, 1922.
- ...: *El Corpus de Sang*, Barcelona, 1932.
- ...: *IIistòria Nacional de Catalunya*, vol. VIII, Barcelona, 1937 (reedició Barcelona, 1984).
- Rubí, Basili de: *Les Corts Generals de Pau Claris*, Barcelona, 1976. Introducció de Ramon Vidal.
- Sales, N.: *Els segles de decadència. Història de Catalunya*. Vol. IV. Barcelona, 1989.
- ...: «Alguns problemes metodològics entorn de la investigació de moviments populars i altres «turbacions» (dels segles XV al XVIII)», *Revoltes populars contra el poder de l'Estat*. Jornades de Debat. Reus, 1990. Generalitat. Barcelona, 1992.

- ...: *Senyors bandolers, miquelets i botiflers*, Barcelona, 1984.
- Sanabre, J.: *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*, Barcelona, 1956.
- Sanz, J. B.: *Relació... successos...en la ciutat de Vich...1634-1641*, ed. a cura de J. Gudiol. *La Veu de Montserrat*, Vic 1902.
- Sarroca, J.: *Política del comte de Olivares contra política de Cathaluña y Barcelona*, Barcelona, 1641.
- Segarra, Ferran de: *Les lliçons de la història de Catalunya en 1640*. Ateneu Barcelonès, secció inaugural curs acadèmic 1930-1931.
- ...: *La unitat catalana en 1640*, Ateneu Barcelonès, secció inaugural curs acadèmic, 1931-1932.
- Señor, *Los Diputados del General...*: 1639. Memorial de la Diputació del General. Biblioteca Universitària de Barcelona, B-54/1/1.
- Serra, E.: «1640: una revolució política. La implicació de les institucions». *La revolució catalana de 1640*. Barcelona, 1991, pp. VII-XIX i 1-65.
- ...: «Segadors, revolta popular i revolució política», *Revoltes populars contra el poder de l'Estat*, Jornades de Debat. Reus, 1990, Generalitat, Barcelona, 1992.
- ...: «Notes sobre l'esforç català a la campanya de Salses, juliol 1639, gener 1640», *Homenatge al doctor Sebastià Garcia Martínez*, vol. II p.7-28. Universitat de València, 1988.
- Sarret i Arbós, J.: *Història de Manresa*. Manresa, 1921.
- Simon, A.: «Catalunya en el siglo XVII. La revuelta campesina y popular del 1640». *Estudi General*, vol. I, Girona (1981), p. 137-147.
- Simon, A.: «El bandolerisme català. Una aproximació sociològica». *L'Avenç*, 82 (1985) pp. 56-58.
- Soldevila F.: *Història de Catalunya*, Barcelona, 1963.
- Torres, X.: *Els bandolers (segles XVI-XVII)*. Vic, 1991.
- ...: *Nyerros i cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna (1590-1640)*. Barcelona, 1993.
- ...: *La Vall de Torelló als segles XVI i XVII: una història de paraires i bandolers*. Vic, 1995.
- Vidal, J.: *Guerra dels Segadors i crisi social*, Barcelona, 1984.
- Villari, R.: «Rivoluzioni periferiche e declino della Monarchia di Spagna». *Cuadernos de Historia Moderna*, 11. Universidad Complutense Madrid (1991) pàgs. 11-20.
- Zudaire, E.: *El conde-duque y Cataluña*. Madrid, 1964.